

Využití nových médií ve výtvarných dílnách s mentálně postiženými

Zuzana Strakošová

Abstrakt: Studie se zabývá vytvořením funkční multimediální dílny, ve které mohou pracovat mentálně postižení lidé. Důležitým aspektem této studie je popsat vytvořený systém tak, aby byl dále využitelný v ústavní praxi. Projekt je inovativní, jelikož v širším měřítku zavádí do výtvarně-výchovné práce v ústavní péči digitální technologie. Velmi pozitivním akcentem je rovněž možnost zapojení kombinovaně postižených klientů, kterým je řada činností kvůli typu postižení odepřena.

Klíčová slova: člověk s mentálním postižením, multimediální dílna, nová média, kombinované postižení, výchovně-vzdělávací péče, ústavní péče

Abstract: The study is based on building a functional multimedia workshop in which mentally disabled people can work. An important aspect of the study is to describe the created system so that it could be used in institutional practice. The project is innovative as it introduces new media to art education in institutional work. The emphasis of this project is also on the possibility for people with multiple handicap to participate in activities.

Key words: mentally disabled people, multimedia workshop, new media, multiple handicap, education in institutional care, institutional care

1 Úvod

Myšlenka využití digitální technologie ve výtvarné práci s mentálně postiženými vznikla v návaznosti na výtvarné kurzy v Azylových zařízeních SUZ MV ČR, při kterých byly využívány kromě klasických výtvarných technik také nová média. „Pod nová média lze zařadit videotvorbu, digitální fotografii, multimediální interaktivní tvorbu (kombinace obrazu a zvuku, ovlivnitelná ve svém účinku uživatelem), dále vše, kde jsou pro vývoj nových technologií v umění uplatněny počítače. Nová média zpřístupňují revolučním způsobem jak obrazovou komunikaci, tak také samotnou tvorbu vizuálně obrazných vyjádření.“ (Vančát a Pastorová, 2006) Využití nových médií v sociální skupině mentálně postižených přináší několik základních pozitivních aspektů. Zejména se jedná o zapojení klientů s vícenásobným postižením (s mentálním postižením a přidruženými tělesnými a smyslovými vadami),

pro které je vyjadřování pomocí klasických výtvarných prostředků (kresba, malba, grafika) obtížné nebo přímo nereálné, jelikož jejich jemná motorika je z důvodu postižení narušena. Nová média jim v rámci tohoto projektu dovolí zapojit se do tvůrčí výtvarné práce. V sociální skupině mentálně postižených je nutné pracovat s tematikou, která je klientům známá a blízká. Projekt předpokládá, že klienti jsou díky sledování médií velmi dobře obeznámeni se současnou mediální kulturou, a pracuje mimo jiné i s její tematikou. Tak je možné v pozitivním slova smyslu využít v současnosti velmi kritizovaný vliv médií na jedince v rámci výtvarné práce. Nejedná se zde totiž o manipulaci s divákem, jak tomu bývá v rámci televizního vysílání, ale o využití osobně známého tématu ve výtvarné práci s cílovou skupinou. Na tento aspekt navazuje i práce s digitální technikou, která simuluje prostor podobný tomu, který znají klienti například z televizních obrazovek a kin.

V rámci workshopů se klienti dostávají do míst, do kterých by se kvůli svému postižení běžně nedostali. Mohou například fiktivně řídit dopravní prostředky, plavat v moři s rybami nebo létat s ptáky. Tato práce má výrazný sociální a integrační akcent, klienti na projektu participují a navzájem spolupracují. Vytvářejí si tak bližší vazby a osvojují či upevňují sociální dovednosti.

Od počátku roku 2005 probíhá ověřování hypotéz funkčnosti systému, jež využívá nová média v ÚSP Nové Zámky u Litovle. Došlo ke vzniku multimediální laboratoře, která slouží k realizaci výzkumu a rozšiřování zkušeností v rámci dané problematiky. Dalším z cílů práce je vytvořit metodické postupy a interaktivní CD-ROM, který bude určen pro studenty celoživotního vzdělávání a rozšíří povědomí o nových možnostech výtvarné práce s mentálně postiženými.

Z důvodu stupně postižení a dospělého věku klientů se zde nejedná o výtvarné vzdělávání mentálně postižených, spíše je kladen důraz na upevňování a tvorbu nových sociálních návyků a kontaktů v komunitě, zvyšuje se vzájemná sociální integrace a snižuje se riziko sociální exkluze ať již v rámci komunity v zařízení, nebo v jeho lokalitě.

2 Teoretická východiska

Návaznost na teoretická východiska spatřuji v artefietickém pojetí výchovy, jež je součástí animo-centrického modelu. Důraz je kladen zejména na prožitky klientů (přestože se artefietika věnuje především práci s žáky a studenty).

„Artefiletika je výchovné pojetí, které využívá uměleckých výrazových prostředků k integrativnímu duševnímu rozvoji a k pozitivní prevenci psychosociálních poruch, zejména u dětí a mladých lidí (...) Cílem artefiletiky je poskytnout člověku příležitost k odhalení vlastních psychických možností a mezí, dát mu šanci nalézat jeho místo v lidském společenství, vybavit ho citlivostí, připravit ho k osobnostnímu růstu a k nalézání životního smyslu. To vše s oporou v lidské kultuře, zejména v umění.“ (Slavík, 1997, s. 14)

Z této stručné definice plyne jasná návaznost na výzkum. Ve vytvořeném interaktivním systému nejde v první řadě o terapii, ale o zapojení mentálně postižených klientů do tvůrčí prožitkové práce, z níž zároveň plynou integrační reflexe. Díky práci ve skupině a společném prožitku se u klientů upevňují sociální návyky, pocity sounáležitosti, schopnost sebehodnocení, schopnost tolerance atd. Kromě rozvoje nových návyků jde i o podporu a udržení stávajících schopností a dovedností, které je vzhledem k věku, postižení a prostředí, v němž klienti žijí, nutno stále procvičovat. Cíle korespondují s posláním ÚSP Nové Zámky u Litovle, kde probíhá výzkum projektu. Zařízení se zaměřuje zejména na rozvíjení schopností a dovedností uživatelů služby, vytvoření podnětného a potřeby uspokojujícího prostředí s důrazem na aktivizaci uživatelů služby; u lidí s potřebou vyšší míry podpory či péče pak s důrazem na individuální přístup a podporu při volbě a uspokojování osobních potřeb a přání.

V rámci celého animo-centrického pojetí výchovy existuje spousta pohledů na expresivní výtvarné vyjadřování, které se domnívají, že prapůvodním důvodem k výtvarnému vyjadřování nebyla apriori potřeba zobrazovat reálný svět, ale potřeba zobrazovat jej v souvislosti s emocionálními prožitky a zkušenostmi, v souvislosti propojení s bytostností světa a ducha, potřebou pramenící přímo z podstaty bytí.

„Symboly vytvářené už v dobách prehistorických, objevující se v nejrůznějších formách – obraz, písmo, slovo – jsou bezprostředně spjaty s rytmem lidského života a s prožíváním světa. Expresie (výraz) je v nejpůvodnějších symbolech zašifrována zcela přirozeně, protože souvisí s magicko-kultovní funkcí symbolu. Expresie, která je tělesností podmíněná, přímo určuje životnost symbolu. Zatímco mimetický výraz je koncentrován na vnější projevy bytí člověka, tzn. na reprodukci viděného, je symbolický výraz nezávislý na vnějšně objektivizující reprodukci skutečnosti, a tím více je spjatý s vnitřním světem člověka, tím více se stává jeho expresí.“ (Babyrádová, 1999, s. 48)

Karel Čapek uvádí jako jeden z důvodů prvotní příčiny vzniku umění odvěkou touhu „zpřítomňovat neexistující“, která bývá nazývána „věčným

dítětem v nás“. Hana Babyrádová píše: „*Dětský grafický a plastický projev nemá jiný účel než účel ryze lidský. V tom spočívá jeho přednost vůči umění. Dítě zároveň symbolizuje svou zkušenost se světem i jinak než graficky, gestem, plátcem, smíchem. Nejvyšší stupně symbolizace, jimiž jsou rituál, řeč, písmo a samotné umění, však dítě, které ještě není plně socializováno ve smyslu iniciace – zasvěcování do kultury společnosti – nezná. O to intenzivněji transformuje intuitivně pocítovaný svět do grafického symbolu.*“ (Babyrádová, 1999, s. 50)

Na rozdíl od dětí, které vlivem výchovy – iniciace – o hravost, jistou dávku fantazie a zkreslené vidění světa přicházejí, mentálně postižení si tuto schopnost hlubokého prožitku nesou až do své dospělosti. Po stránce emoční je mentálně postižený člověk vybaven menší schopností ovládat se v porovnání s intaktními jedinci jeho věku. Citová otevřenost tak souvisí s malou řídicí funkcí rozumu, kterým lze prožitky tlumit, či dokonce přehodnocovat. Jedinec automaticky přenáší kladné emoce na situace, které umí zvládnout.

Přestože by se mohlo zdát, že při využití digitálně-interaktivního systému a nabídce konkrétních symbolů pracovní skupině dochází k omezení tvůrčí svobody jednotlivých aktérů, nejdůležitější složkou tohoto typu práce zůstává právě prožitek, který jsou mentálně postižení schopni vyvinout na velmi vysoké emocionální a duchovní úrovni. Simulované situace navazující na osobní znalost klientů a jejich konkrétní požadavky zde hrají roli motivační a aktivizační. Využití aktuálních témat dnešní doby jakýmsi způsobem zastupuje archetypy dávného světa a umožňuje klientům přesun do uvolnění a duchovní sféry, poskytující relaxaci a odpočinek. Při práci s klienty těžšího stupně postižení je třeba vyvinout hlubší motivaci ke vstupu do děje. Tito klienti poté také prožívají práci ve výtvarné dílně bezprostředně a velmi intenzivně, což se ukazuje například na silných prožitcích oproštěných od společenských pravidel.

Lidé s mentálním postižením vnímají svět specifickým způsobem, jejich emocionální prožitek je odlišný od prožitků intaktní populace, a tak mohou vytvářet specifické umění – a specificky k němu přistupovat. V rámci výtvarných dílen pracují velmi intuitivně a naléhavě na podkladech teoreticky „osvojených“ znalostí, jako je řízení auta. Nejsou do značné míry omezeni objektivním vnímáním okolí, jejich tvořivost není tolik omezena vzděláváním a výchovou ani sociálním vnímáním světa a jeho návyky. Díky tomu jsou schopni přistupovat k tvůrčí práci otevřeněji a s „čistou myslí“. K činnosti přistupují spontánně, bez předsudků povětšinou daných výchovou a vzdělá-

váním, společenskými normami a komunikačními aspekty. V tomto ohledu lidé s mentálním postižením tvoří obdobně jako děti raného věku.

Tvorba lidí s mentálním postižením je do vysoké míry zbavena předem osvojených teoretických i praktických znalostí o výtvarných postupech (omezení intelektové i tělesné), klienti přistupují k práci intuitivně – jejich práce může proto být často přesvědčivější než práce ryze umělecká. V tomto smyslu je umění lidí s mentálním postižením také podobné ranému dětskému výtvarnému projevu nebo například fenoménu Art brut.

O takovém procítění umění v artefietice pro lidi s psychotickou zkušeností píše ve své práci Mariana Bažantová. Přestože se jedná o jinou cílovou skupinu, některé teze je možno zobecnit: „(...) *Můj druhý předpoklad je, že člověk s psychotickou zkušeností prožívá situace zvláštním způsobem pod vlivem své zkušenosti a je schopen esteticky ozvláštněné exprese pod vlivem specifického prožívání.*“ (Bažantová, 2007)

3 Interaktivní systém a jeho využití

V návaznosti na definovanou problematiku byl vytvořen interaktivní systém, který využívá nová média a je potencionálně schopen v přímém přenosu konfrontovat klienta s cíleně zvolenými vizuálními představami (foto-, video-, audiozáznamy) a v kombinaci s motivačními postupy (osoby moderátora) aktivizovat klienty a umožnit jim participaci v tvořivé situaci. Podněcovat klientovy představy o různých místech světa a situacích, do kterých by se v rámci ústavní péče stěží dostávali. Při výběru témat ke zpracování přihlížíme k tématům pro klienty blízkým, jim osobně známým a oblíbeným z okolního prostředí. Mentálně postižení představují v současné době specifickou skupinu, která je v rámci ústavní péče limitována v různých oblastech běžného života (sociální kontakty, kulturní souvislosti) a více či méně poznamenána sociální exkluzí, zároveň je však stejně jako intaktní populace vystavena kultuře masmediální. Logickým vyústěním představ o tématu mediální kultury bylo kontrolované využití masmediálních principů s důrazem na individuální motivační faktory při tvůrčí práci s klienty (např. mají klienti své oblíbené celebrity, se kterými se toužili vyfotografovat nebo zazpívat si). „*Zacházení se symbolem předpokládá vstoupit na chvíli do jiné roviny významů a do jiných souvislostí mezi nimi, než je jinak běžné – a to prostřednictvím zážitku, který se symbolem máme. Vlastně tím vstupujeme do jiného zážitkového a dějového pole – do jiného světa. Tento svět lze označit jako fikční.*“ (Slavík a Wawrosz, 2004, s. 34)

Velkou výhodou tohoto systému je výrazně větší možnost zapojení klientů s přidruženým tělesným postižením, kteří se problematičtěji zapojují do práce s klasickými výtvarnými technikami, jako je kresba, malba a grafika. Tato postižení se týkají omezení hybnosti z důvodu vrozených vad, zejména diparetické formy DMO – porucha hybnosti způsobená na základě raného poškození mozku. Dále získané vady hybnosti jako důsledek nesprávného držení těla, progresivních onemocnění, amputací apod. Klienti při výtvarných akcích využívajících nová média pracují se svým vlastním tělem, je zde omezená nutnost využívání jemné motoriky. Vzhledem ke svému postižení mohou být tito klienti více zasaženi exkluzí z komunity, jejich zapojení do práce je tedy přínosné i z hlediska utužování kolektivu.

V ústavu sociální péče pro mentálně postižené Nové Zámky u Litovle probíhá od roku 2005 výzkum funkčnosti projektu. Během této doby došlo k výraznému rozvoji a rozšíření projektu, který se ukázal být funkčním a přínosným jak pro klienty, tak pro studenty PdF, kteří se jej v rámci pedagogických praxí zúčastňují, a zvyšují si tak abilitu práce v sociálně znevýhodněné skupině lidí s mentálním postižením, ale i dovednosti týkající se digitálních médií.

4 Metodika práce, výzkum

Na počátku výzkumu jsme pracovali s jednoduchým systémem přímého propojení kamera–televize za využití zpětné vazby, kdy klienti přichodí do místnosti mohli vidět sebe sama na televizní obrazovce tak, jako jsou toho denně svědky u slavných osobností mediálního světa. Získali tak první kontakt a možnost pracovat sami se sebou v netradičním prostoru.

Úvodní hypotéza zaměstnanců ústavu, že klienti nebudou systémem práce dostatečně motivováni k identifikaci sebe sama, práci s vlastním obrazem a následné reflexi, se nepotvrdila. Výzkum se týkal skupiny mužů s mentálním postižením v pásmu středně těžké až těžké mentální retardace. Většina klientů neměla s identifikací sebe sama žádný problém, klienti na navozenou situaci spontánně a velmi pozitivně reagovali. V první chvíli došlo v několika případech ze strany klientů k zaváhání, jež bylo způsobeno neznalostí situace, systému a způsobu práce, neznalostí iniciátorů projektu, ale i druhem postižení (hyperaktivita, hypoaktivita, narušená komunikační dovednost), případně vlivem medikamentózní léčby. Pro jejich soustředění k práci bylo potřeba vyvinout cílenou individuální motivaci. Detaily o reakcích jednot-

livých klientů v průběhu výzkumu jsou zaznamenány formou případových studií.

Dalším krokem k realizaci výzkumu bylo rozšíření pracovního multimediálního systému o velkoplošnou projekční plochu, na které klienti mohli sledovat různé statické situace a vstupovat do nich. V přímém přenosu skrze napojení kamery na televizi (později na druhý dataprojektor) mohli sledovat sebe sama v nestandardních situacích. Prvními záznamy, které vznikaly, jsou fotografie klientů s jejich oblíbenými mediálními hvězdami, ale i s rodnými příslušníky, fotografie klientů, kteří řídí virtuální automobil nebo motocykl atp. V dalších fázích projekt pracoval s dynamickým obrazem – videem, kde jsou nároky na klientovu participaci složitější. Každý klient měl možnost sám si zvolit své oblíbené téma a před dataprojektorem se poté libovolně pohybovat a rozvíjet vlastní fantazii v reakcích na promítanou fotografii (video, animaci).

Z uvedeného vyplývá, že se jedná o individuálně řízenou práci založenou na osobní znalosti klientů. Při práci s klienty je nutné zohledňovat typ a stupeň postižení jednotlivců, a vytvářet tak individuální podporu každému uživateli.

O zabezpečení chodu takto koncipovaných výtvarných dílen se nutně musí starat dva lidé. Ti tvoří základní tým, bez kterého nelze výtvarnou dílnu realizovat. První z nich zajišťuje chod techniky, druhý má na starosti motivační faktory a pomoc klientům přímo v pracovním prostoru před projektory (vše je kvůli přenosu dat zrcadlově obráceno, orientace v prostoru je složitější než běžně). Výtvarných dílen se v průběhu výzkumu účastnilo vždy 6–8 lidí (studenti PdF MU a výchovní pracovníci ústavu), kteří kromě technické a motivační pomoci zajišťovali foto- a videodokumentaci potřebnou k realizaci výzkumu. Přítomnost více lidí ulehčuje práci, není však pro realizaci obdobných programů nezbytná.

Systém, který používáme v současné době nejčastěji, sestává z notebooku obsahujícího data, se kterými pracujeme, napojeného na dataprojektor. Před tímto dataprojektorem se odehrává veškeré dění. Proces je snímán kamerou napojenou na druhý dataprojektor, jehož projekční plocha je umístěna proti ploše prvního dataprojektoru tak, aby mohli klienti v přímém přenosu sledovat dění. Klienti jsou tedy zároveň účastni tvůrčího procesu a ve stejném časovém úseku sledují svoji tvorbu. Možnost sledování tvůrčího procesu v přímém přenosu (a v dostatečné kvalitě, tj. velikosti) byla při vytváření funkčního systému prioritní z důvodu snížené schopnosti vnímání a paměti klientů. U lidí s mentálním postižením je proces smyslové percepce pomalý,

je snížený rozsah zrakového vnímání – mentálně postižený vidí sledované věci postupně, nikoliv globálně, a tím se ztěžuje jeho orientace v novém prostředí. Vzhledem k poruchám prostorového vnímání je umístění protějšího plátna tak, aby se aktér sám viděl a měl možnost snazší orientace vhodnější, než kdyby byl odkázán pouze na představu prostorové orientace na plátně, na které je promítáno a před kterým klient pracuje. Na základě výzkumu jsme ověřili, že tento systém maximálně zvyšuje sebereflexi a expresivitu výrazu klientů a jeho funkčnost na něm v podstatě závisí.

V rámci výzkumu se objevilo také několik momentů, které by bez praktického ověření a bez zkušeností s prací ve skupině mentálně postižených nebylo dobře možné předem odhadnout. Mezi tyto poznatky patří zejména schopnost soustředění, kterou většina klientů dokáže při práci ve výtvarné dílně vyvinout, a doba, kterou jsou klienti schopni koncentrovat se na jednu pracovní situaci. V úvodních fázích výzkumu docházelo i k chybám týkajících se příliš rychlých změn tématu. Nabyté zkušenosti ukázaly, že klienti potřebují ke zpracování informací více času, dovedou s aktuálním tématem pracovat mnohem pečlivěji a déle, než by toho byl schopen jejich vrstevník bez postižení.

Spontánnost a nezastíraná radost klientů je rovněž velmi posilujícím akcentem práce. Nepřemítají nad tím, jak je možné, že jsou dnes v televizi oni, a automaticky přijímají nabídnutou hru. Při postupném komplikování využívaného systému se však ukázala i hranice, kterou jsou klienti schopni vnímat. Tato hranice se projevila při rozšíření systému přímého přenosu o auditivní participaci klientů. V případě, že se klient plně věnuje zpěvu, nezbývá mu potenciál k přesnému sledování projekce navazující na zpěv. Klienti nemají dostatečný potenciál k soustředění se na více než jednu smyslovou složku. Plně soustředění na vlastní zpěv nedokážou reagovat na animace na projekční ploše. (Tento poznatek se netýká hudby jako doprovodného prvku projekcí. Zde hraje hudba významnou roli jako podpůrný prostředek k většímu prožitku z práce.) Uvedené je způsobeno stupněm mentálního postižení klientů zapojených do výzkumné skupiny. Pozornost souvisí s bezprostředním vnímáním a poznáním. Lze ji členit na bezděčnou (mimovolně se zaměřuje na silné podněty, v našem případě například na intenzivní zvuk nebo klientům blízké obrazy promítané na plátno) a záměrnou, která je vázána na vůli. Záměrná pozornost mentálně postižených vykazuje nízký rozsah sledovaného pole, nestálost a snadnou unavitelnost, sníženou schopnost rozdělit se na více činností.

Z dosavadního výzkumu vyplývá, že je oboustranně výhodnější udržet

průběh výtvarných dílen ve větší jednoduchosti, která klade jak na klienta, tak na pracovní tým menší nároky, a spíše se snažit rozšiřovat systém v koncepčním duchu jednoduchosti s větším interdisciplinárním dosahem směrem k dramaterapeutickým a muzikoterapeutickým technikám.

5 Náročnost technické přípravy výtvarné dílny

Nedostatečná počítačová gramotnost výchovných pracovníků v ústavech sociální péče a nedovybavenost technikou se může zdát být překážkou k realizaci tohoto typu projektů. Otázky spojené s počítačovou vybaveností ústavů sociální péče a schopnostmi výchovných pracovníků pracovat s potřebnou technikou včetně softwaru jsou také předmětem zájmu výzkumu. Ústav sociální péče, ve kterém probíhá výzkum, techniku pro realizaci základního typu dílny, vlastnil již před zahájením projektu.

Pro model, který jsme určili jako základní, je nutný počítač s potřebným softwarovým vybavením, dataprojektor, kamera a televize, popřípadě druhý dataprojektor a fotoaparát k zaznamenávání činnosti.

Na katedře výtvarné výchovy PdF MU v současnosti probíhá příprava na akreditaci nového studijního programu Speciální výtvarná výchova. Prostřednictvím tohoto programu bude v budoucnu zajištěna možnost doškolování stávajících výchovných pracovníků ústavů sociální péče. U nových absolventů vysokých škol, zejména výtvarně pedagogických oborů, neshledáváme žádný znalostní deficit potřebný pro realizaci takové výtvarné dílny.

6 Cíle výzkumu

Základní výzkumná otázka se týká funkčnosti systému založeného na využití nových médií ve skupině mentálně postižených, který byl hypoteticky vymezen před začátkem projektu, a dopad těchto dílen na cílovou skupinu. Zvoleným postupem k ověřování hypotézy je kvalitativní výzkum. Využita je metoda „zakotvené teorie“, která nabízí dostatečně široké pole k realizaci aplikovaného, explorativního výzkumu. Výzkum v praxi je pro ověření hypotéz nepostradatelný. Dalšími otázkami jsou vliv a míra participace klientů ÚSP na mediální kultuře a technologické vybavení ústavů sociální péče v rámci ČR. Základní výzkum je prováděn ověřením hypotéz v praxi, postupným prohlubováním a modifikováním systému a realizací výtvarných dílen, na kterých se ukazuje smysluplné směřování projektu. Reakce kli-

entů na průběh projektu jsou textově zaznamenávány, je prováděn výzkum pomocí pozorování a rozhovorů s klienty.

Ústavem, který nám pomáhá metodou zakotvené teorie ověřit hypotézy výzkumu, je ÚSP Nové Zámky u Litovle. V současné době má ústav kapacitu 186 míst. Základním posláním zařízení je poskytování služeb lidem s mentálním a vícenásobným postižením formou celoročního, týdenního, popř. přechodného pobytu. Úsek výchovně vzdělávací práce nabízí uživatelům služeb náplň pracovního i volného času v keramické, výtvarné, košíkářské, aranžérské a svíčkařské dílně. Dále v individuálních a skupinových (max. 5–8 osob) programech zaměřených na rozvoj komunikačních, pracovních či sociálních dovedností konkrétních uživatelů služeb. Na tyto programy navazuje také projekt výtvarných dílen za použití nových médií. Podobně nastaveny jsou skupiny muzikoterapie, arteterapie a dramaterapie, a to pokud možno s důrazem na osobnost a aktuální potřeby konkrétního uživatele služeb. Při realizacích výtvarných dílen jsou přítomni výchovní pracovníci ústavu i nezávislí pozorovatelé, kteří svými posudky zvyšují validitu projektu. Jednotlivým účastníkům výtvarných dílen byly na počátku projektu vypracovány případové studie. Tito klienti jsou v průběhu výzkumu nadále pozorováni.

Možnosti dalšího výzkumu či sledování dané problematiky

Možnosti využití digitálních technologií ve výtvarné práci s mentálně postiženými nejsou doposud vyčerpány. Veškeré technologie, které používáme, skýtají nezměrné množství rozšíření projektu. Může se jednat např. o rozšíření směrem k dramaterapii, využití základních technik, jako je stínohra, divadelní dialogy, muzikoterapeutické prvky, nebo naopak pokračování výtvarným směrem, využití mediálních témat v klasických výtvarných technikách – kresbě, malbě – a jejich dalším převodem do virtuálního světa dataprojektorů a kamer (klient se na projekční ploše nekonfrontuje se skutečnou pop star, ale s malbou, kterou sám vytvořil a je mu bližší, nebo s jakoukoli vlastní představou, kterou nejprve zhmotnil na papír – dům, auto, pokojíček, maminka). Některé modely, které se ukázaly být funkční v jiných cílových skupinách (klienti azylových zařízení, žáci ZŠ a studenti SŠ), je možno bezpochyby také využít, bez ohledu na to, že v cílové skupině mentálně postižených ještě nebyly vyzkoušeny. Jedná se například o tvorbu krátkých animovaných filmů, které jsou schopny vytvářet i děti raného věku. Tato práce je však do větší míry podmíněna jemnou motorikou. Dále je možno

projekt rozšiřovat individuálním směrem k jednotlivým klientům, kteří se zaměřením na zvolené téma dokáží pracovat kontinuálně. Tematicky i prakticky záleží volba témat individuálně na vychovateli a jeho konzultacích s klienty a zpracování tohoto tématu se odvíjí od míry znalosti technických (digitálních) prostředků, které jsou k dispozici v kombinaci s tvůrčí invencí vychovatele. Kvůli mentálnímu postižení nejsou klienti schopni obsluhovat vytvořený počítačový systém, proto musí vychovatel v koprodukcí s klienty a jejich přáními předpřipravit program, ve kterém poté klienti pracují. Klienti jsou v rámci práce schopni pomáhat při realizaci dílny i technicky. Někteří z nich mohou pořizovat velmi svěbytnou fotodokumentaci (která často svědčí o vytríbeném oku), jiní pomáhají s přípravou a realizací jednotlivých scén, které si předem vybrali.

Pod hlavičkou projektu ESF „Pedagogická praxe v prostředí sociálně znevýhodněných skupin“ prezentujeme výzkum realizovaný v Nových Zámcích u Litovle také na veřejnosti (www.pocity.eu). Snažíme se tak zpřístupnit tuto cílovou skupinu chápání majoritní společnosti a prezentovat na veřejnosti výtvarně zaměřený projekt, který ukazuje vysokou schopnost vcítění a emotivity lidí s mentálním postižením.

Literatura

- BABYRÁDOVÁ, H. *Symbol v dětském výtvarném projevu*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2079-2.
- BAŽANTOVÁ, M. *Artefiletika pro mladé lidi po prodělané psychóze. Artefiletika*. [on-line]. 2007. [cit. 20.11.2007]. Dostupné na <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=50>
- SLAVÍK, J. *Od výrazu k dialogu ve výchově – Artefiletika*. Praha: Karolinum UK, 1997. ISBN 80-7184-437-3.
- SLAVÍK, J., WAWROSZ, P. *Umění zážitku, zážitek umění II (teorie a praxe artefiletiky)*. Praha: UK PedF, 2004. ISBN: 80-7290-130-3.
- VANČÁT, J., PASTOROVÁ, M. *K pojetí a terminologii Výtvarného oboru*. [on-line]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2006. [cit. 20.11.2007]. Dostupné na <http://www.rvp.cz/clanek/6/593>. ISSN 1802-4785.

STRAKOŠOVÁ, Z. Využití nových médií ve výtvarných dílnách s mentálně postiženými. *Pedagogická orientace* 2008, roč. 18, č. 1, s. 61–71. ISSN 1211-4669.

Autorka: Mgr. MgA. Zuzana Strakošová, katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty MU, Poříčí 7, 603 00 Brno, e-mail: strakosova.zuzana@seznam.cz